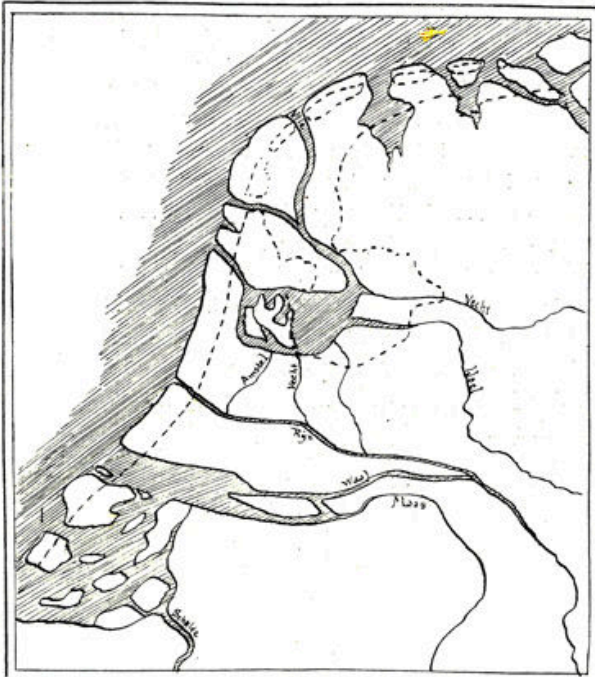

ONZE ZUIDERZEE.

I.

Onze Zuiderzee is een merkwaardige waterplas. Een meer van 500.000 H.A. groot, grooter dan Noord- en Zuid-Holland samen, als ge het Friesche Wad en de Lauwerzee meerekent. Dat groote meer staat in open gemeenschap met de Noordzee en heeft dan ook zeewater, al is het enigszins minder zout en daardoor ook enigszins minder zwaar dan het water der open zee. En toch bedraagt de diepte van die binnensee slechts drie, vier, vijf, op een enkele plaats zes Meter, zoodat uw huis in de Zuiderzee niet zou kunnen verzinken. Dat kunt ge u niet voorstellen, als ge op de Zuiderzee vaart. Wat is die plas uitgestrekt! Ge kunt plaatsen aantreffen, waar ge alle kusten uit het oog verliest, waar ge wanen kunt u midden op de wereldzee te bevinden. En daar rollen de golven majestueus voort, en verheft zich de wind, dan kronen ze hun koppen met wit schuim en ge hebt — zij het met korter golven en lichter groene kleur — geheel het beeld, dat de groote zee u aanbiedt. En toch, als de zeebodem slechts vijf Meter hooger was, en dat is slechts de halve hoogte van onze meeste duinen, dan zou van die gansche watervlakte niets overblijven dan een onbeduidend meer in het Val van Urk, ten Westen van het bekende eiland.

Wij Nederlanders kunnen nog al gemakkelijk een zeereis doen. Stoombooten varen van Amsterdam naar Harlingen, Lemmer, Meppel, Zwolle en Kampen, van Kampen naar Enkhuizen over het eiland Urk, terwijl spoorveerdienst verscheiden malen per dag de gemeenschap onderhoudt tusschen Friesland en Holland langs Stavoren—Enkhuizen. Bij zooveel verkeer is het geen wonder, dat de Nederlanders over 'talgemeen de Zuiderzee wel van aanzien kennen en belang stellen in den ondiepen plas, welks bestaan opnieuw bedreigd is in de laatste Troonrede, de plas, die, wat zijn aard betreft, bijna alleen staat op de wereld. Alleen het Friesche en het Kurische Haff in de Oostzee, en de Zee van Asow in Zuid-Rusland komen enigszins met haar overeen, de twee eerste, hoewel kleiner, geheel in aard en gesteldheid, de laatste, wel vijf maal grooter, alleen in ondiepte.

Waarschijnlijke toestand, 2000 jaar geleden.

De Zuiderzee is een haff; beter gezegd: de Zuiderzee met haar rand van Wadden-eilanden, die haar afscheiden van de Noordzee, is het laatste overschot van het haff, dat eenmaal zich uitstreckte van Vlaanderen tot Oost-Friesland. Een haff is een inham, die door een landtong van de zee is afgescheiden, en waarin een of meer rivieren zich uitstorten. De geschiedenis van het Nederlandsche haff moeten we ons ongeveer aldus voorstellen. Er is een tijd geweest, dat onze hooge zandgronden in N.-Brabant, Gelderland en Overijsel aan zee grensden. In de ondiepe zee, die de kusten bespoelde, liepen de Schelde, de Maas, de Rijn en de kleinere rivieren uit. De rivieren brachten veel water naar de zee, blijkbaar meer dan tegenwoordig, en in dat water voerden ze veel slijk mee van de bergen. Nu is het te begrijpen, dat er een voortdurende botsing ontstond tusschen het rivierwater en het door de Z.-W. winden voorbijstroomende zeewater, en wel zooveel te verder van de kust, naarmate de uitstroaming sterker was. Op de lijn van die botsing kwam het water tot stilstand en daar bezonk dus het slijk. In den loop der eeuwen ontstond dus een bank van rivierslijk en zeezand op vrij aanzienlijken afstand van de kust; die bank verhef zich ten slotte boven den waterspiegel, werd nog meer en meer opgehoogd door het overstuivende zeezand, en zoo begint dus de landaanwinst met het ontstaan van onze duinenreeks. De duinen zijn ouder dan het land, dat er achter ligt.

We stellen ons die duinen niet aanstonds voor als een aaneengesloten reeks; veel meer als een reeks van eilanden. Achter die duinen werd het water stiller; de bezinking van het rivierslijk had sneller plaats, en er vormde zich een kleilaag op den zandbodem der zee. Op den duur zou die kleilaag zoo hoog worden als de waterspiegel, en in onze oude kleilanden van de Betuwe en van Friesland en Groningen, die niet ingepolderd zijn, hebben we inderdaad het slijk, dat zoo gewoon in het haff bezonken is. Een ander verschijnsel heeft echter hier en daar wijziging gebracht in de landvorming, n.l. de daling en rijzing van den bodem. Die daling had tengevolge, dat stukken klei, die reeds droog waren, weer met water werden bedekt, thans echter met rivierwater, en in dat stilstaande rivierwater groeiden waterplanten en zoo ontstond veen op de klei. In later tijd hief de bodem zich wel weer op en kwam het land wel weer droog en zoo hebben we eindelijk den toestand gekregen, dat het haff achter de duinen geheel gevuld werd, gedeeltelijk met kleigrond, maar grootendeels met laagveen.

Heel solied moeten we ons dien toestand niet voorstellen; het was meer een land van moerassen en plassen dan een vaste bodem. De rivieren zochten zich vrij een weg door het lage land, en vormden groote meren, die natuurlijk weer met klei werden gevuld.

In den tijd, dat de Romeinen in ons land kwamen, nu tweeduizend jaar geleden, was het proces der landvorming zóóver gevorderd, dat sommige deelen van het voormalige haff reeds bewoonbaar en bewoond waren. De Batavieren woonden op de oude klei van de Betuwe, de Kaninefaten in de duinen, dus op den rand van het haff; de Friezen woonden niet alleen op de oude kleigronden van Groningen, Friesland en Noord-Holland, maar ook reeds op de veenlanden, waar ze weide zochten voor hun vee, terwijl in de moerassen van Amstelland en Waterland de Marezaten woonden. De Zuiderzee bestond niet; wel waren er overal meren, waaraan ook de laatste volksstam den naam ontleende (aan het meer gezetenen.) Eén dier meren wordt door de Romeinen Flevo genoemd, en heet in later tijd Almeri of Almari. Naar alle waarschijnlijkheid was het een plas, begrensd door de lijnen Alkmaar—Haarlem—Harderwijk—Urk—Alkmaar. In het Westelijke deel van dat meer bevonden zich moerassige eilanden, het latere Waterland.

Dat meer Flevo ontving veel Rijnwater. De IJsel, toen waarschijnlijk hoogerop met den Rijn verbonden, liep er in uit; evenzoo de Utrechtsche Vecht, terwijl ook de Geldersche vallei van Rhenen tot Amersfoort een rivierarm

Zuiderzee-kinderen.

ONZE ZUIDERZEE.

II.

Hal de Zuiderzee drooggelegd worden? Men kan van een Zuiderzee-vraagstuk spreken sedert het jaar 1848. Twee eeuwen vroeger hadden onze kloeke vaders Beemster en Purmer en Schermer en Wormer, de overblijfselen van het westelijke deel van het meer Flevo, in vruchtbaar land herschapen; daarna echter had men wel in Zeeland, Noord-Holland en Groningen stukken land op de zee veroverd, doch van groote droogmakerijen had men niet veel vernomen. De vraatzuchtige Haarlemmermeer noodzaakte echter in de eerste helft van de negentiende eeuw tot maatregelen van verweer; er moest iets tegen dien „Slokop” worden gedaan, want hij begon Amsterdam reeds te bedreigen. Men besloot het meer niet langer te bestrijden, maar te vernietigen, gelijk geschied is tusschen 1848 en 1853. Toen het bleek, dat een watervlakte van 18000 H.A. met goed gevolg kon worden blootgelegd, begonnen ondernemende mannen ook hun blikken te richten op den grooten plas der Zuiderzee. Twee Amsterdammers, de heeren Faddegon en Kloppenburg, gaven in het jaar 1848 de eerste Zuiderzee-brochure, waarop in het volgend jaar een geheel uitgewerkt Zuiderzee-plan kwam van den ingenieur B. P. G. van Diggelen. Deze strekte zijn begeerte wijd uit. Hij wilde een dijk leggen van de Groninger kust naar Schiermonnikoog, van dit eiland naar Ameland, dan naar Terschelling en van Terschelling niet naar Vlieland maar naar de Noord-Hollandsche kust ten O. van Den Helder. Tessel en Vlieland zouden er dus buiten blijven. Ook omdat het Marsdiep en het Vlie zoo diep zijn, op sommige plaatsen dertig en zelfs veertig Meter, maar ook, omdat Nieuwediep toen de voorhaven van Amsterdam was en de Nederlandsche oorlogshaven; het Marsdiep kon dus in geen geval worden afgesloten. Voor het afvoeren van het rivierwater wilde hij zoo ongeveer de oorspronkelijke rivierarmen herstellen; de IJsel zou van Kampen voorbij Stavoren en Harlingen stroomen naar het zeegat tusschen Terschelling en Ameland, en tegelijk zou een rivier worden geleid over Harderwijk, Muiden, Edam en Hoorn en dan dwars door Noord-Holland naar Petten.

Men heeft dit plan laten varen; het aanleggen van twee zulke lange riviermonden tusschen hooge, zware dijken

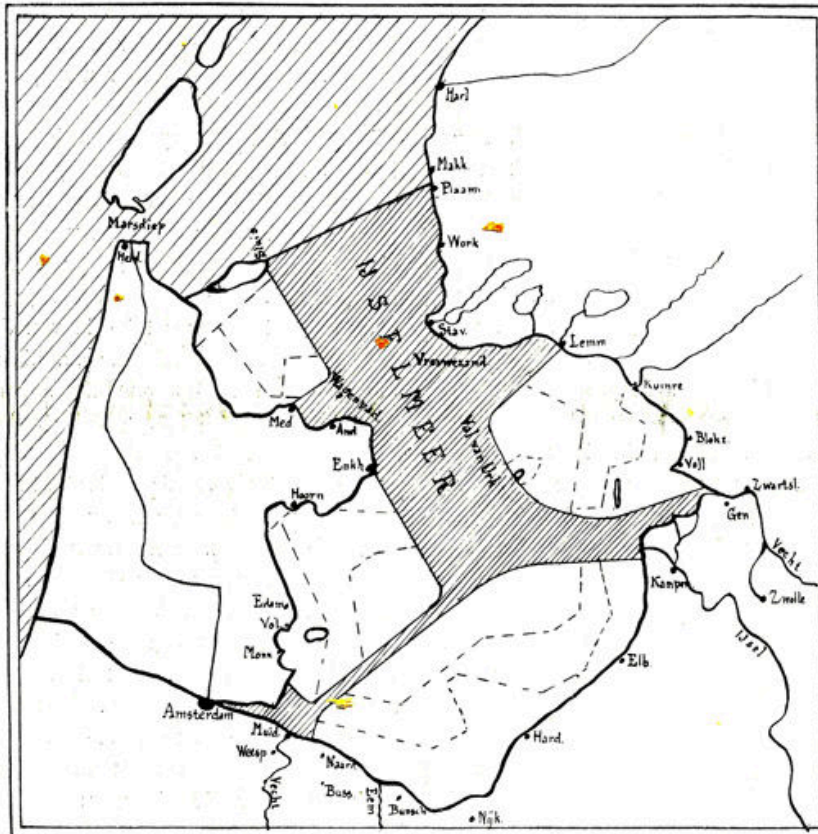
zou al te kostbaar worden. Vele jaren heeft men daarop de Zuiderzee laten rusten, totdat in 1865 en '66 weer een uitgewerkt plan verscheen van de heeren Beyerink en Stieltjes. Deze lieten den IJsel er geheel buiten en dachten dus alleen aan het gedeelte der Zuiderzee ten Z. van de lijn Enkhuizen—Urk—Kampen. In dat gedeelte eindigen slechts kleine rivieren, en het water van deze zou men wel door kanalen naar zee kunnen brengen.

Het plan Beijerink-Stieltjes werd veel besproken en beoordeeld, totdat in de Troonrede van 1874 een Wetsontwerp werd beloofd, dat in 1877 werd ingediend bij de Tweede Kamer. In dat Wetsontwerp was de dijk nog wat verder naar het Zuiden ontworpen dan in het plan Beyerink-Stieltjes; men liet Urk en Schokland er buiten, waardoor men dus geen moeite kreeg met het diepe Val van Urk, terwijl ook de bodem in die buurt veel zand bevatte. Dit wetsontwerp is echter nimmer behandeld. In 1878 kregen we een nieuw ministerie, het bekende ministerie Kappeyne en dit trok het Zuiderzee-wetsvoorstel in.

Weer bleef de zaak rusten, totdat in 1886 door de heeren Van Diggelen en Buma de Zuiderzee-vereeniging werd opgericht. Deze vereeniging heeft een grondig onderzoek ingesteld naar de gesteldheid van den bodem der Zuiderzee, heeft omslachtige berekeningen gemaakt en heeft eindelijk haar inzichten neergelegd in een nota aan de regeering in het jaar 1892. Het Zuiderzee-plan, door deze vereeniging ontworpen, is het Zuiderzee-plan. Waar dus het plan tot drooglegging weer aan de orde is gesteld, daar moet gedacht worden aan dit plan tot afsluiting en gedeeltelijke drooglegging der Zuiderzee. Natuurlijk is

het wel mogelijk, dat onze Minister van Waterstaat straks met een gewijzigd plan komt; toch mag gezegd worden, dat er tot dusver geen plan bestaat, dat zoo grondig berekend en beredeneerd is, en zooveel kans van slagen schijnt te bieden.

Het plan is tweeledig. In de eerste plaats afsluiting van de Zuiderzee. Daartoe wenscht men een dijk te leggen van de Hollandsche kust naar Wieringen en dan van Wieringen naar de Friesche kust bij Piaam ten Z. van Makkum. Deze dijk wordt ruim vijf uren lang; de kosten worden geraamd op 42 millioen gulden en men rekent, dat er negen jaar aan zal worden gewerkt. Deze afsluiting alleen brengt reeds voordeelen aan, waar wij leeken zoo dadelijk niet aan denken. In de eerste plaats behoeft men dan niet meer een zeedijk te onderhouden van vijftig uren gaans, maar slechts van vijf; al de andere dijken worden meerdijken. In de tweede plaats gebeurt het tegenwoordig nogal eens, dat de laaggelegen landen rondom de Zuiderzee hun water niet kwijt kunnen worden wegens den hoogén

Waarschijnlijke toestand over 50 jaar.

Zuiderzee-idylle.

stand van het buitenwater; dat zal na de afsluiting niet meer plaats hebben, want de geheele Zuiderzee wordt binnenwater, boezemwater, zooals men dat noemt, en door de groote sluizen bij Wieringen, 300 M. wijd en 4 M. diep, zal dat boezemwater gemakkelijk geloosd kunnen worden. En staat dan ook soms bij N.W. stormen het buitenwater te hoog om de sluizen te openen, dan is dat nog zoo erg niet; de groote boezem zal water genoeg kunnen bergen, zonder dat de spiegel merkbaar rijst.

Van veel grooter belang is echter de *gedeeltelijke drooglegging*. Het is volstrekt niet de bedoeling, om het geheele afgesloten gedeelte droog te leggen. Integendeel, een derde gedeelte van het gebied zal water blijven. De Zuiderzee-vereeninging noemt dat meer het IJselmeer; vermoedelijk zal de oude naam Flevo wel weer in eere worden gebracht. De IJssel en de Overijselsche Vecht zullen vrije uitwatering hebben op dat meer; eveneens de Utrechtsche Vecht, terwijl voor de Amersfoortsche Eem een verlenging wordt gegraven langs de tegenwoordige kust naar Muiden, en voor de Kuinder eveneens langs de kust naar Lemmer. Het plan is vier groote inpolderingen te maken: het gedeelte tusschen Wieringen en Medemblik; tusschen Enkhuizen en den IJ-mond; tusschen Muiden en Kampen, en tusschen Lemmer en Vollenhove. Van Amsterdam naar het IJselmeer blijft dan een breed water over; de bedoeling is 1500 Meter, zoodat er vrije zeilvaart kan zijn; evenzoo van Kampen en Zwartsluis naar het IJselmeer; voor Harderwijk, Elburg en zooveel andere plaatsen aan de Zuiderzee zijn kanalen ontworpen door het polderland heen.

De Zuiderzee-vereeninging wil volstrekt niet die vier polders tegelijk droogleggen. Dat zou verschillende schadelijke gevolgen hebben. Wanneer zooveel slijk tegelijk droog werd, zou de lucht ver in den omtrek verontreinigd worden door slikdampen, gelijk men ze wel kent in de nabijheid der Wadden. Ook zou men voor zooveel land geen koopers krijgen; de prijs der landerijen zou dus dalen en de drooglegging zou een groote schadepost worden. De bedoeling is, jaarlijks niet meer dan 10000 H.A. ten verkoop aan te bieden, en waar de geheele droogmakerij ruim 200000 H.A. bevat, zou de verkoop dus 20 jaar duren. Men rekent voor de geheele bewerking van de Zuiderzee, afsluiting en drooglegging, samen twee en dertig jaren, een menschenleeftijd.

Ieder van de vier stukken zal namelijk weer uit onderafdeelingen bestaan, en dat moet wegens de verschillende diepte. Zoo wenscht men b.v. eerst het stuk te behandelen ten N. van Medemblik. Dat stuk zal gevormd worden tot vier polders, een stuk in het N.W. van 3100 H.A. met een zomerpeil van 3.80 M. beneden A.P.; een stuk in het Z.W. van 6700 H.A. met een zomerpeil van 4.70 — A.P.; een stuk in het N.O. van 9400 H.A. met een zomerpeil van 5.60 — A.P., en een stuk in het Z.O. van 2300 H.A. met een zomerpeil van 6.40 — A.P. Zomerpeil van 6.40 — A.P. wil zeggen, dat het water in de slooten en tochten van den polder des zomers zooveel M. beneden de gemiddelde oppervlakte der zee staat; het land is natuurlijk wel een halven M. hooger. Dit gedeelte is het diepste; het deel tusschen Enkhuizen en het IJ heeft een laagste zomerpeil van 6.00 M. beneden A.P.; het gedeelte langs den Zuidwal gaat slechts tot 5.80 M. en het stuk ten N.O. van Urk tot 5.25 M. — A.P.

De vraag doet zich natuurlijk voor, of het land, dat men verkrijgen zal, de kosten waard is. De Zuiderzee-vereeninging heeft daarvan de beste verwachtingen. Het geheele gebied ten Z. van den afsluitingsdijk is 360000 H.A. groot en omvat 51 % goede klei; 19 % lichte zandige klei, zavelgrond; 29 % zand en 1 % veen. Het grootste deel van het zand ligt in het N. en in het midden; daarom is dat gedeelte bestemd tot IJselmeer. Alle polders zullen bijna geheel uit klei bestaan; alleen de polder van het Hoornsche Hop zal 9000 H.A. zand bevatten. Bijna drie kwart van de klei zal even goed van hoedanigheid wezen als de klei der IJpolders, de beste grond dien wij in ons land kennen; het overige zal overeenkomen met de Groninger kleigronden. Daar nu van het droog te leggen land

minstens 190000 H.A. goede kleigrond is, waarvan men den prijs zonder overdrijving gerust mag stellen op f 1000, zal de opbrengst 190 miljoen gulden kunnen zijn. Nu rekent de vereeninging de kosten van den afsluitdijk op 42 miljoen gulden, terwijl de drooglegging 148 miljoen zal kosten, waarin alles begrepen is: dijken, stoomgemalen, sluizen, afwateringskanalen, harde wegen, enz. Bij een prijs van f 1000 per H.A. voor zeer vruchtbare grond — er is ook nog 26000 H.A. minder vruchtbare — zal de verkoop dus juist de kosten dekken en zal onze regeering geen andere schade dragen dan het renteverlies. Dat wordt echter ruim vergoed door de mindere onderhoudskosten van de dijken, en door de belastingen, die het Zuiderzee gebied in de toekomst zal opbrengen. En — wat ook van groote beteekenis is — Nederland begint te lijden aan overbevolking; een groot aantal inwoners verlaat jaarlijks tijdelijk of voorgoed het land om elders brood te vinden; die velen zullen in ons eigen land kunnen blijven, waar gedurende dertig jaren voor vele handen werk is, terwijl daarna een bevolking als van een der provinciën er een bestaan zal vinden.

Er zijn een paar dingen, waarop we ten slotte de aandacht nog moeten vestigen. In de eerste plaats de visscherij. Urk blijft aan 't water liggen, maar de meeste visschersplaatsen komen midden in het land te liggen, en zijn alleen langs kanalen te bereiken. In Volendam, op Marken, in Harderwijk zullen dan geen visschers meer kunnen wonen. Het IJselmeer zal natuurlijk wel vischwater zijn, maar er verdwijnt toch voor de visschers een terrein van meer dan 200.000 H.A. Dat zal natuurlijk tengevolge hebben, dat onze visschers naar de Noordzee moeten gaan, en dat ze dus grooter en sterker schepen moeten hebben. Daarbij is het goed, dat het karwei 30 jaren zal duren, en de visschers dus niet genoodzaakt worden hals over hoofd hun bedrijf en hun woonplaats te veranderen. Toch blijft het waar, dat het droogleggen der Zuiderzee een last voor de visschers is.

En dan nog iets. Het IJselmeer wordt een zoetwatermeer. Dat zal in enkele jaren geschieden. Er zal zooveel zoet water binnenstroomen, terwijl de zee door den afsluitdijk buitengesloten is, dat in korten tijd het water drinkbaar zal zijn. Dat nu is een groot voordeel. De boeren in Friesland en Noord-Holland zijn tegenwoordig in den zomer dikwijls verlegen om drinkwater voor hun vee. De slooten drogen uit, en men kan wel buitenwater in den polder laten stroomen, maar dat buitenwater is zee-water. Wanneer straks het IJselmeer zoet water bevat, zal men in droge zomers zooveel water in de slooten kunnen binnenlaten als men maar wil. En ook voor de menschen zal het goed zijn; Amsterdam en de kleinere plaatsen zullen waterleidingen aanleggen uit het IJselmeer met zeer kleine kosten. Dit water zal, gezuiverd en gefiltreerd, het heerlijkste drinkwater zijn. En dat is niet gering te achten.

Alles te zamen genomen, is de drooglegging der Zuiderzee een machtige onderneming. De technici vertellen ons, dat ze uitvoerbaar is; de economen berekenen, dat ze voordelig is, en men kan er bijvoegen, dat zulk een onderneming het nationale bewustzijn zal verhoogen en ons doen gevoelen, dat we nog geen „uitgebluschte natie” zijn, dat we nog kunnen en durven. Of ze aanvaard zal worden, daarover hebben in de eerste plaats de regeering en de volksvertegenwoordiging te beslissen.

A. L.

